

bam in zahtevam najbolj vstreza, zraven pa je pomisliti, kako bi se vse to v pravi korist vsacega človeka izdatno porabiti dalo. Kdor tega dobro ne preudari, utegne zelo nevarne napake v odgoji napraviti, katere se ne dajo potem nikdar popraviti. To spričujejo nam žalostni izgledi rejencev in rejenk, ki so se učili v svoji mladosti le novošegne olike, mesto praktičnih nauk, kako bi imeli namreč s svojimi duševnimi in telesnimi močmi ravnati, kako razumno gospodariti in gospodinjiti itd. Dokler ne bode ljudska odgoja od krive poti te prečudne omike ukrenila na pravo pot naravne odgoje, se bode število tacihi oseb vedno bolj množilo, značajnih in za delo pripravnih pa dan na dan manjšalo. Pa tudi oba spôla imata svoje različne naloge v ljudskem gospodarstvu v celi državi ravno tako kakor v majhni družini, in ako bi hoteli oba enako odgojevati, bi ne dosegli svojega cilja in konca, temuč celi družini veliko nesrečo učinili. Pri odgoji se mora toraj ozir jemati na potrebe posameznih stanov in spolov; drugačne znanosti so potrebne za meščane, drugačne kmetovalcu, drugačne zopet za vsak spôl posebej. Vse šole po deželi in po mestih po enacem kopitu osnovati je dandanes čisto nemogoča reč.

Da bodejo pa naše šole poglavitnim zahtevam ljudske omike ustrezale, morajo postati v prvi vrsti res odgojevalnice, v katerih se blažijo otročja srca, izbuja pravna zavest, izrejšajo trdni značaji, ki so temelj, na katerega se zamore tudi zidati materijalno blagostanje našega prihodnjega zaroda. V drugi vrsti morajo biti pa naše šole ljudski zavodi, v katerih se pripravljajo otroci za praktično življenje. Sploh se mora pa ves poduk na ljudski šoli in osobito na deželi prestrojiti in na dejansko kmetijsko ali pa obrtnijsko stališče prevesti. Ako se to zgodi, si smemo svesti biti, da bode ljudska šola v istini napredovala in med ljudstvom se prepričanje dejansko vtrdilo, da je ljudska šola prekoristna in potrebna naprava, vestnemu učitelju bode pa samo ljudstvo dalo potem spričevalo, da spolnil je zvesto svoje dolžnosti, ker je delal za duševni in gmotni blagor svojega ljudstva „za pravo narodno naobraženje“ ter s tem pokazal, da je učitelj v pravem pomenu „ljudski odgojitelj“.

Kuga med raki.

Rakov poprijela se je v zadnjem času tako huda bolezen, da se je bati, da raki ne bi zginili ne le iz tujih, ampak tudi iz naših vodá. Ta bolezen pokazala se je prvokrat leta 1876. na Nemškem, in sicer v Elzasu; od tod razširila se je po badenskih, švicarskih in severo-francoskih vodah. Leta 1880. prikazala se je na Bavarskem, potem na Pruskem blizo Berolina in tudi na Štajarskem blizo Gradca. V lanskem letu poginili so v nekaterih gornje-avstrijskih rekah vsi raki; in te dni smo dobili poročila iz Kostanjevice, da je uže kakih sedem tednov tega, kar so ribči začeli opazovati, da se ob kraji Krke nahajajo mrtvi raki, a danes je teh mrtličev povsod po Krki videti. Dalje se nam poroča, da se tudi v Ljubljani uže mrtvi raki nahajajo. Takih rakov dobi se le malo kje, kakor so raki iz Krke, Kolpe in Ljubljane; škoda bi bila res velika, ako bi ta bolezen jih popolnoma zatrla.

Vzrok tej bolezni ni še natančno znan; učenjaki pravijo, da to bolezen povzročijo majhni, komaj poldrugi milimeter dolgi črvički. Ti črvički, katere imenujejo „Distoma cirrigerum“, zajedó se na ta način v meso rakovo, kakor trihine v svinjsko. Dobili so uže po več sto takih črvičkov v enem raku.

Bolni raki niso več tako boječi, kakor so bili poprej, ter prilezejo iz svojih brlogov na beli dan. Oni

postanejo zelo neukretni in tako sitni, da se svoje rakove družne kolikor mogoče ogibujejo. Če okužen rak svojega tovariša sreča, oščipne ga s svojimi škarjami z zgolj nevolje, da mu noga odleti. Nazadnje začne raku rep otekati, oči mu postanejo neobčutljive, vleže se na hrbet, pomiga še malo z nogami ter zaspi za zmiraj. Na ta način poginili so raki na Nemškem. Dobro bi bilo, če bi kedo opazoval, kako se vedejo okuženi raki v Krki; hvaležni bi bili vsakemu, kdor bi nam kakega na tej kugi umrlega raka poslal, da bi ga natančneje preiskati mogli.

E. K.

Gospodarske izkušnje.

Gotovo sredstvo zoper uši pri živini.

Na Dunaji: Stadt, Naglergasse 1, in Neubau, Neustiftgasse 26, prodaja F. Berlyak štopo zoper mrčese: „Neu entdecktes J. Anděl's Ueberseeisches Pulver“; plehaste škatlice po 20, 40, 60, 80 kr., 1 gld. in 1 gld. 50 kr., eno kilo 5 gold. Tudi se dobi kaj lična priprava za naprašnje (Bestäubungs-Spritze za 40 krajc.). Ako s tem prahom ušivo živinče naprašiš, so uši v malo minutah vse mrtve. Enako, ako ima pes bolhe. Hočeš poleti mirno spati, poprašiš celo malo posteljo, in vse je mirno. Ako sobo ali kuhinjo, katera se zapre, poprašiš, v četrt ure so muhe proč. Tudi cvetlice ušive sem poprašil in nobene uši ni bilo več; vendar cvetlice ne smejo biti rosne, ampak suhe. Veliko nadlogo imajo dostikrat stariši z otroci zavoljo uši na glavi, mislim, da bi tudi gotovo pomagalo. Tega sicer nisem poskusil; enako bi utegnili urno pomagati, ako se v obleki golazen zaredi.

Dostavim še, da ne živalim, ne ljudem celo nič ne škoduje. Da je resnica, kar naznanjam, potrdim s svojim imenom, katerega naznanim uredništvu.

Ako ima kedo v Ljubljani zalogo te štupe, dobro storí občinstvu, ako to v „Novicah“ naznani.

Narodne stvarj.

Društvo „Narodni dom“ v Ljubljani.

„Novice“ so uže omenile, da se je v Ljubljani osnovalo po prizadevanji in marljivosti g. dr. Mošéta društvo z namenom, vsem narodnim društvom ljubljanskim sezidati posebno hišo, „Narodni dom“ imenovano. Zares vzvišen namen! Društvo izdalo je posebna pravila, katera je vlada uže potrdila z odlokom od 5. januarija t. l. Da bodo naši bralci vedeli, kako in kaj, podamo jim tukaj posnetek najvažnejših odstavkov teh pravil.

Namen društva je, vsem ljubljanskim narodnim društvom, ki se z umetnostjo, znanstvom pečajo ali družbinskemu razveseljevanju služijo, skupno, stalno in lepo domačijo napraviti in na ta način narodno omiko in zabavo pospeševati. Za zidanje tega „doma“ potrebni denar se ima nabrati tako: Vsak, kdor hoče postati ud ali deležnik društva, vzame najmanj en delež za 200 gold., katere plača ali vse naenkrat ali pa v štirih polletnih obrokih po 50 gold. Ta denar se polagoma povrača tako, da deležnik dobiva po 3 odstotke obresti, zraven pa še po 2 odstotka kapitala, dokler ni vse izplačano. Celo glavnico na enkrat pa more dobiti le, če njegov delež kupi društvo samo ali z dovoljenjem odbora kdo drugi. Ustanovnik postane, kdor društvu najmanj 1000 gold. na enkrat daruje, podpornik pa, kdor daruje najmanj 50 kr. Vsak ud ima volilno pravico, to je, sme voliti in voljen biti. Izstopiti sme, kdor se

vsem pravicam, toraj tudi povračilu in obrestim odpové; kdor pa svojega deleža popolnem ali o pravem času ne plača, zgubi ves prej vplačani denar na korist „domu“.

Vodstvo ali načelnštvo (odbor), to je, 12 odbornikov in predsednika, voli občni zbor vsako leto marca meseca; tajnika in blagajnika vli potem odbor iz svojih udov. Odbor pri njegovem delovanju nadzira posebni pregledovalni odsek 5 odbornikov, katere voli tudi občni zbor. Brž ko bo društvo ustanovljeno in potrebni kapital nabran, se bo kupilo primerno zemljišče in na njem jel zidati „Narodni dom“.

Dohodki poslopja se bodo rabili v poplačanje dolgov, za povračanje kapitala in obresti od deležev. Ko bodo dolgovi in deleži popolnem poplačani, postane poslopje last „Slovenske Matice“ s tem pogojem, da „dóma“ ne bo nikoli temu namenu odtegnila, ga ne prodala ali zadolžila, polovico dohodkov za-se porabila, polovico pa za ustanove dijakom, umetnikom in pisateljem. Če bi pa društvo prej nehalo, dobi „Matica“ vse, kar je, brez vseh pogojev.

To je ob kratkem posneto jedro pravil, katera bo tako vsak ud še posebej v roke dobil.

Misel, v središči Slovenije, v beli Ljubljani zidati „Narodni dom“, da bo narodu našemu spodoben, je bila uže večkrat sprožena in tudi priprave uže pričete, al neugodni časi in druge razmere so jo ovirale, da je vselej zastala. Segala je tudi smrt vmes in pobrala nam tega in onega. Da je tak „dom“ nam res potreben in da je njegovo mesto le v Ljubljani, o tem — mislimo — ni nobene dvombe več; in ker so se na čelo vstopili taki možaki, kakor je dr. Mošé, se smemo tudi nadejati, da bo ta misel tudi res v dejanje stopila in da bomo kmalu imeli v središči Slovenije, v nje glavnem mestu Ljubljani „Narodni dom“, ki bo središče vsega narodnega gibanja in zbirališče narodnjakov iz vseh slovenskih pokrajin, na katerega bo vsak Slovenec s ponosom gledal. Na noge toraj, narodnjaki, podvizajte se postati ustanovniki, deležniki ali vsaj podporniki! Dajte, da bo „Narodni dom“ prej ko prej stal kot večni spomin ponosnim Slovencem!

J. A.

Zgodovinske stvari.

Česki kralj Karol I.

Spisal Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

Tudi Karol, kralj rimski, se je hrabro bil, in so ga morali ranjenega po sili iztrgati iz gnječe, in na varno mesto odpeljati.

S svojo junaško smrtjo je kralj Janez na vso moč preslavil Cesko, pa tudi potolažil narod česki, da mu je odpustil vse hibe. In potomstvo, ki ni samo okušalo bednega njegovega vladanja, omenja ga z bahanjem, češ, da je bil eden najbolj junaških vladarjev českih.

Za kralja Janeza, tako trdijo sočasni letopisci, bili so vpeljani na Českem različni tuji običaji, in to kot nasledek pogostnih potovanj mladine česke s kraljem po tujem svetu. Tudi so jeli Čehi poleg nemščine, ki je bila vzlasti po mestih uže močno razširjena, učiti se še drugih tujih jezikov, na pr. italijanščine in francoščine. Sploh so začeli Čehi čim dalje bolj se ozirati po svetu, in se seznanjati veliko bolj kot poprej kedaj s tujimi narodi.

II.

Po bitvi pri Crecy-u je iskal ranjeni Karol zavetja v nekem samostanu, kjer je premišljeval svoje težavno

stanje. Po imenu je bil gospodar dveh držav, pa ni imel ne denarja, ne vojne, vrh tega je bil obdan od silnih neprijateljev. Ali Karol ni obupal, niti svojih visokoletečih namer popustil.

Kakor hitro se je pocelil, napravil se je nemudoma v Luksemburg, kjer je prevzel upravljanje svoje zemlje. Od todi je šel v Bon, kjer ga je dne 26. novembra l. 1346. njegov sorodnik, kolinski nadškof Balduin, okronal za kralja nemškega v navzočnosti mnogih državnih knezov. Tekmec njegov, cesar Ludovik, ni delal nobenih zaprek pri tem, samo s početka l. 1347. mu je pisal list poln prostih, surovih psovk, s katerim pa je vzbudil bolj pomilovanje, kakor nadražil na gnjev. Ko je obiskal svojo podedovano kraljevino česko, potem je potoval Karol mnogo po tujih kneževinah, da bi jih sebi naklonil.

V Pragi so med tem delali priprave za slavno njegovo kronanje po načrtu, ki ga je bil Karol sam načrtal pred svojim odhodom. Spisal je v ta cilj in konec vlastni red kronanski, kateri obred se je imel vršiti ne samo pri njem, nego tudi pri vseh njegovih naslednikih. Tudi je bil dal še za časa svojega očeta skovati novo krono iz čistega zlata, kakor tudi žezlo kraljevsko in prstan, kar je vse bogato bilo okrašeno s premnogimi dragimi kameni. V tej novi kroni je ustanovil, da bi shranjena bila v glavni cerkvi praški, in sicer v grobu sv. Vaclava na glavi tega patrona českega, od koder jo je imel vsak kralj vzeti na dan svojega kronanja ali druge svečanosti, pri kateri bi krone potreba bilo, in koj tistega dne po dokončani slavnosti položiti jo nazaj. To naredbo si je dal pri svojem poslednjem bivanju v Avinjonu potrditi od papeža z lastno bulo, v kateri je zagroženo bilo s kletbo vsakemu, kedorkoli bi, bodi si še tako močen, to krono pod kakoršnokoli pretvezo zmakniti hotel. Očividno je ta previdnost merila proti kralju Janezu, ki ni samo groba sv. Vaclava oplenil dragocenih srebernih kupov, nego je nedvomljivo tudi staro krono kraljev českich zapravil.

Dne 2. septembra leta 1347. se je vršilo kronanje kralja in žene njegove Blanke po nadškofu Ernestu v cerkvi sv. Vida. Navzočih je bilo mnogo odličnjakov: 10 vojvod, 5 škofov, premnogo tujih knezov in drugih velikašev, pa večina domačega plemstva. Potem bilo je sijajno gostovanje na prostornem novem trgu sv. Havla v krasnem lesenem poslopji, ki je bilo nalašč za to slovesnost postavljeno in dragoceno opravljeno. Kralju in kraljici so stregli velikaši domači na konjih. Vsi tuji in domači gostje so bili pogosteni sijajno in dragoceno in na to obdarovani od kralja z izbranimi darovi. Godba na različne stroje je razveseljevala goste; vojniške igre in druge radovanke so trajale ves naslednji dan. Drugi dan je položil Karol temeljni kamen novemu samostanu karmeliškemu pred vrati svetohavelskimi.

Da-si je Karol še pred svojim kronanjem potrdil stanovom českim in moravskim vsa njihova prava in svoboščine, med katerimi je bila tudi ta, da niso dolžni vojevati zunaj kraljevine, vendar se mu je sponeslo med svečanostmi kronanjskimi nakloniti jih na toliko, da je mogel se pripraviti na polazek proti cesarju Ludoviku. Za zbirališče vojniov so bile odločene Domžalice. Ali uže na potu k vojni je izvedel kralj o nagli smrti cesarjevi; na to je večino oroženega ljudstva razpustil domu, in je samo z malo vojno na Nemško se podal, kjer je brez posebnega upora bil priznan za pravega gospodarja.

Vendar stranka bavarska, da-si je bila slaba, ni opustila svojega upora proti njemu, in je gledala na vsak način dognati novo volitev kralja nemškega. Ker je pa moč Karolova v državi čedalje bolj rastla in je tudi vojvoda avstrijski Albreht hromi od njega fevd vzal,